

Московська „каверза“.

Оповіданє

Гр. Коваленка-Кол.

Одної літньої днини, якось над вечір, усакає до мене в хату, держучи під пахвою три здорові томи книжок, мій добрий знайомий Степан Вержбицький, що учителював на селі, а на літні вакації приїздив завжди до міста на ремісничі курси, що завело їх у нас земство.

Я зрадів побачивши його; зрадів перше тому, що нудився самотою, а в-друге, що вважав сього чоловіка за надзвичайну людину, а також за доброго та розумного бесідника. Се був ідеаліст у повному значіню сього слова, що цілком віддавав ся ідеї — служити народови; він вбачав у тій ідеї єдиний спосіб досягнення мети — стати українству на твердий ґрунт у справі признання за ним національних прав; він завжди казав, що в народі вся наша міць, уся наша сила, і нарікав, навіть обурював ся на українську інтелігенцію, що вона, куплячись по містах, дбає лише про власну шкуру, не хоче нічого робити для народа, бо поросла салом, вельми запаніла і до неї ні приступу, а через те й нарід знає її не більш, і з такого тільки боку, як знав у минулому віці своїх панів і зовсім не хилить ся до неї. Любо й дивно, а за себе соромітно ставало, коли слухаєш, з яким молодечим запалом (хоча Вержбицький мав уже близько пятьдесять років житя) висловлює було він свої думки.

Так ото-ж, кажу, зрадів я побачивши його в своїй хаті, але й здивував ся не мало; здивував ся власне тому,

Original from

UNIVERSITY OF ILLINOIS AT
URBANA-CHAMPAIGN

що він був на сей раз дуже схвилюваний і мав якийсь непевний вираз. Увійшовши до хати насуплений і дивлячись зпід лоба, він не привитався зо мною як звичайно, а шпурнувши геть картуза, почав ходити по хаті. Я подвійно здивувався, бо ніколи не бачив я його в таких стані, а далі спитав:

— Що вам сталося, пане Вержбицький?

Він зупинився серед хати, а потім жваво наблизився до мене та й каже:

— Питаєте, що сталося? Ось нате отсі книжки, та подивіться в них, тоді може й з вами що станеться.

Та й тиче мені до рук книжки.

— Ви краще на словах кажіть, що скоїлось? — кажу я.

— Розгорніть книжку, то й дізнаєтесь! — відповідає він.

— Коли ваш неспокій від книжок, то виходить — ви читали їх, отже й мусите розказати, про що там писано.

— Кривда нам, от що!

Останні слова Вержбицький викрикнув з такою злобою і так голосно, що я аж здригнувся.

— Виявляється, що ми чорт-зна-що, гірш за Чуків, гірш за Камчадалів, Самоїдів, Вогуличів та иньшої погані; виявляється, що у нас ані власної літератури, ані історії, ані культури, нічого нема, от що! — кричав він засьорбуючись.

Після першого вражіння мені ставало далі сьмішно з такого обурення дорослої вже людини, що нераз бачила на своїм віку шмаленого вовка.

— Отсе новина! — кажу. — Куди-ж се поділась наша хоч би література? Хиба може клятий Рябко злизав її? — кажу я, здержуючи сьміх.

— Що ви вишутковуєте на той час, коли від такої зневаги та кривди серце повинно шматуватись! — відповів він і знову заходив по хаті.

— Я не вишутковую, і поперед усього прошу вас заспокоїтись, а в-друге, знову прошу п. Вержбицького зрозуміти, що таке питане в меншій мірі сьмішне: вже три роки як сьвяткували відроджене літератури, а се зненацька виходить, що ми її зовсім не маємо... Цікаво!

— А цікаво! Ну, скажіть на милість, хто знає, що існує українська література? Скажіть, хто?

— Як то хто знає? Усі повинні знати, та й знають. Адже й Пипін...

— Та що там Пипін? Що ви тим Пипіном рота замазуєте? — перебив він мене. — Для кого писав Пипін? Для вас? Для мене? Для Росії? Чи-ж сього досить?

— Певно й чужосторонці знають, що ми маємо літературу і пишуть про те. Отже ми з вами вступили в суперечку, а втім я й доси не знаю, проти кого ви так обурились і за що?

— Обурився я проти Німців, проти Французів, проти... проти всього світа, коли хочете знати! Ось розгорніть, кажу вам, першу з цих книжок та перегляньте її.

— Коли на тому залежить, то...

Розгортаю. „Іоганъ Шерръ, Всеобщая история литературы. Подъ редакціей Вейнберга“ — прочитав я на чолі книжки.

— Що-ж, — кажу, — „Всеобщая“, се значить все-світня, і ми повинні там бути.

— Значить, повинні! А найдіть когось там із наших письменців, найдіть!

— Вже-ж ви передивлялись, то певно й знаходили.

— От втім то й річ, що не знаходив... Не тільки у Шера не знаходив, а й у Шарля Летурно нема нас! — відповів він уже трохи спокійніше. — Ось прошу вас, перегляньте ви ще, може мені засліпило з гаряча!

Я справді зацікавився і став переглядати Шера. Ось передо мною зміст першого тома, — нема нас; дивлюсь другий том: розділ перший — Англія... другий — Германія... четвертий — Скандинавія... нема! Аж ось бачу нижче розділ третій книжки четвертої: „Славянскія земли“.

— Оттут же, — кажу, — певно й ми є! — та й поглянув на Вержбицького.

— Еге-ж, еге-ж, отам і ви є! — промовив він глузуючи.

„Польша“, „Чехія“, „Сербія и Хорватія“, „Россія“ — читаю.

— Що-ж, ви певно обурились тим, що нас долучено до Росії? — питаю його, та й почав шукати своєї літератури між російською.

— Покиньте листати книжку, — каже Вержбицький, — бо то даремна праця, а для впевнення власного сумління в тім, що ми безлітературна нація, перегляньте покажчик авторів, що цитують ся в сій книзі.

Я послухав його і найшовши літеру того письменника, що обминути його жадним способом не можна, коли писати про українську літературу — почав переглядати покажчика. Переглядаю, а в самого руки тремтять, в очах рабіє: „Шайк..., Шак..., Шафар..., Шексп...“ Нема!

— Та невже-ж таки нема?! — скрикнув я.

— А що, впевнились, що ми „єсьмо“, як кажуть Галичане, безлітературні люде? — каже Вержбицький.

— Та ні-ж бо, ні! Се брехня! Се мана якась! Ось недавнечко ще прочитав я в однім впливовім російськім орґані статю, де автор докладно висловив, що українська література дала досить багато талановитих письменників, більш ніж болгарська, сербська, а може й чеська, то як же се про сі народи пишуть у сій книзі, а про нас... у них є література — ось Тернський, Деметера, Прешерн, ось Колляр, Боровський, Шафарик, Паляцкий, — а в нас...

Мені щось стисло серце; ся кривда, се ошуканство ніби тичилось власної моєї особи. Я цілком зрозумів обуренє Вержбицького.

— Оттака, — кажу, — в світі правда!

А Вержбицький:

— Оттака, як бачите. Кращої не треба. А може ось Французика ще переглянеге? — питає та й тиче мені Шарля.

— Ні, — кажу, — годі, доволі з мене й Німця, вдовольнив ся!

— Шкода, шкода, а про те ви тут знайшли-б багато цікавого — літературу, наприклад найріжнійших племен та народів, які тільки істнували коли на світі чи істнують тепер, опріч хиба української.

Але біль так стискав мені груди, що годі було братись за другу книжку, котра певно-б ще більш роз'ятрила сердешну вразу.

Я знову звернув ся до оглаву Шера; мені як умерти не хотілось няти віри, щоб нам не було дано місця поміж славянськими літературами; я ніби хотів прочитати поміж рядками „Чехія“ та „Сербія“ дороге мені ймення „Україна“, але надаремно я силкував ся знайти серед всесвітньої історії літератур се скривджене і залишене ймення; зоставалось тільки погодитись із думкою Вержбицького, що ми, 30-мільйонна нація, може й справді не придбали ще власної літератури, а коли й придбали, то щось таке бідне, мізерне та нікчемне, що не варто уваги, що не може числитись навіть із Камчадалами, Вогуличами та иньшими пасинками народів, а через те не варто й писати про неї, шкода й часу гаяти.

Та тут Вержбицький нагло вивів мене з сього прикрого чуття.

— Годі, не турбуйтеся! — каже він, — Ми можемо заспокоїтись хоч на тому, що сю кривду не Німець вчинив нам! — промовив Вержбицький уже зовсім спокійно на той час, як мене починала забирати лютість.

— А хто-ж? — питаю.

— Отже придивіть ся гаразд, хто написав про славянські землі?

Я глянув ще раз у оглав книжки і тоді тільки за-примітив припис проти „Славянскихъ земель“, між скабок стояло: „Очеркъ К. И. Арабажина“.

— Так ось воно де закопано собаку! — скрикнув я. — Москаль! Так до сього-ж нам не звикати! Се, виходить, звичайна московська „каверза“. Чи варто-ж із-за неї й кров псувати?

— А „каверза“, — каже Вержбицький, — але обмежуватись заспокоєнем свого сумління тим, що се, мовляв, „московська каверза“ і нам до неї не звикати. а через те й мовчати — се, на мою думку, недостойно порядної нації. Взагалі-ж мене власне дивує, на чому кохають ся наші „стовпи“ та наша міська інтелігенція, що й на селі не хоче робити і в місті далі свого носа не гляне; мені

дивно, чому вона така байдужа, короткозора та мовчазна на той час, коли треба кричати пробі; чому вона не втре носа отим ріжним Арабажинам та не гукне так, щоб не тільки в Росії, а й на весь сьвіт почули, що не вмерла наша Мати, що вона живе й жити-ме, поки сьвіт сонця, а разом із нею жити-ме й рости-ме та цвисти-ме пишним квітом і література її? От що мене завжди й найбільш хвилює й примушує ще раз довести, що наша міська інтелігенція, за дуже малим виїмком, зовсім не інтелігентна, хворіє курячою сліпотою, цілком інертна і поза свого носа та жолудка нічого не хоче бачити й знати.

Тут Вержбицький, сівши на свого коника, почав корити нашу інтелігенцію на всі заставки, а коли у вечері він вийшов від мене і я zostавшись на самоті, почав обмірковувати його палку річ, — я прийшов до висновку, що він справді має рацию обвинувачувати (але не так гостро) нашу інтелігенцію за її млявість та інертність, та й по части брак справжньої інтелігентности.

